

Iskolatípus szerint	N	%
Általános iskola 8. osztály	199	15,0
Szaktunskáképző	161	12,2
Szakközépiskola	362	27,3
Gimnázium	305	23,0
Főiskola	64	6,1
Egyetem	215	16,2

Nemek szerint	N	%
Fiú	570	43,1
Lány	721	54,5

A SZERKEZETVÁLTÓ OSZTÁLYOK TANULÓINAK CSALÁDI HÁTTERE

1995-ben az iskoláktól ill. az igazgatóktól igyekeztünk adatokat gyűjteni a szerkezetváltó osztályok tanulójának társadalmi összetételéről, de ez a törekvésünk az esetek nagy részében nem járt sikerrel. Az iskolák vagy nem rendelkeznek erre vonatkozóan megbízható adatokkal, vagy nem szívesen teszik hozzáférhetővé külső szemlélődők számára ezeket. Lényegében ez indokolta, hogy egy kisebb (de az iskolák jellegzetességeit reprezentáló) mintát kiválasztva kérdőíves adatfelvételt folytassunk a szülők körében.*

A szerkezetváltó osztályok tanulójának családjai átlagosan 4 főből állnak. A szülők az esetek többségében együtt élnek, mindössze 11% az elváltak aránya, és 2% az olyan család, ahol valamelyik szülő meghalt. (Összehasonlításként érdemes megjegyezni, hogy ugyanebből az évből származó adataink szerint a szaktunskástanulók 73%-a élt mindkét szülőjével együtt, 18%-uk élt elvált szülővel és 8%-uk családjában nélkülözték haláleset miatt az egyik szülőt.)

Az apák átlagos életkora 43, az anyáké 40 év. A szülők nemcsak az átlagos népességnél, de korosztályukon belül, sőt a hagyományos gimnáziumi osztályokba járó gyerekek szüleinél is lényegesen magasabban iskolázottak. Az anyák 5%-a, az apák csak a 3%-a általános iskolai végzettségű, és igen alacsony (11 ill. 21%) a szaktunskáképzőt végzett szülők aránya is. A legtöbben középfokú, ill. felsőfokú végzettségűek. A szerkezetváltó osztályokba járó gyerekek a szülők iskolázottsága szerint lényegében négy hasonló nagyságrendű csoportot alkotnak. A legalsóba azok tartoznak, ahol legfeljebb az egyik szülő (általában az anya) érettségizett, a legfelsőbe pedig azok, amelyekben mindkét szülőnek felsőfokú diplomája van.

I. TÁBLA

A szülők együttes iskolázottsági csoportjai

Iskolázottság	N	%
Legfeljebb az egyik érettségizett	131	22,9
Mindkettő érettségizett	106	18,5
Egyik felsőfokú	148	25,9
Mindkettő felsőfokú	162	28,3
Nincs válasz	25	4,4
Összesen	572	100,0

* Az adatfelvételt 1995 tavaszán folytattuk, 20 szerkezetváltó gimnáziumban, összesen 572 szülőt kérdeztünk meg. A kutatásban Fehérvári Anikó és Tót Éva vettek részt.

Az iskolázottsági adatokkal szorosan összefügg, hogy a szerkezetváltó osztályok tanulói közül 92%-nak az apja, 87%-nak az anyja is rendelkezik valamilyen szakképzettséggel. Az apák 43%-ának, az anyák 65%-ának olyan szakmája van, amely nem fizikai munkával jár. A szülők foglalkozása megfelel iskolázottsági adataiknak. Az anyák közül a legnagyobb csoportokat az értelmiségiek, a nem fizikai alkalmazottak és a vállalkozók, az apák közül pedig a vezetők, az értelmiségiek, a vállalkozók és a szakmunkások alkotják. Mind az apák, mind az anyák között rendkívül ritka a szakképzetlen fizikai munkát végző, és az inaktív szülők aránya.

II. TÁBLA

A szülők jelenlegi foglalkozása

Foglalkozás	Anya		Apa	
	N	%	N	%
Vezető	38	6,6	104	18,2
Értelmiségi	170	29,7	92	16,1
Nem fizikai alkalmazott	134	23,4	56	9,8
Vállalkozó	57	10,0	105	18,4
Szakmunkás	31	5,4	93	16,3
Segéd-/betanított munkás	16	2,8	13	2,3
Munkanélküli	26	4,5	32	5,6
Nyugdíjas	16	2,8	22	3,8
Gyes, gyed	24	4,2	0	0,0
Htb	23	4,0	0	0,0
Egyéb	25	4,4	22	3,8
Nincs válasz	12	2,1	33	5,7
Összesen	572	100,0	572	100,0

Az adatokból az is kiderül, hogy a szülőket a munkanélküliség eddig még viszonylag kis mértékben érintette. Mindössze 15%-uk volt már eddig munkanélküli, de a többség életében ez csak átmeneti nehézséget jelentett. Jelenleg az anyák és az apák között az országos átlag felét sem éri el (mindössze 5%) a munkanélküliek aránya. A két szülő munkanélküliségét együtt vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a családok 66%-ában eddig még egyik szülő sem volt munkanélküli, 5%-ukban már mindkét szülő volt átmenetileg munka nélkül és mindössze 3 olyan családot találtunk (1%), ahol jelenleg is mindkét szülő munkanélküli. Ezek az adatok arról tanúskodnak, hogy a szerkezetváltó osztályok tanulóinak szülei viszonylag nagy védettséget élveznek a munkanélküliség veszélyével szemben. (Összehasonlításul érdemes megjegyezni, hogy ugyanebben az évben a szakmunkástanulók családjaiban az apák 11%-a és az anyák 9%-a volt munkanélküli.)

Nem találtunk szignifikáns összefüggést ($C = ,03537$, $p = ,87671$) a szülők iskolázottsága és a szerkezeti modell között, vagyis mind a 6 osztályos, mind a 8 osztályos gimnáziumokba hasonló iskolázottságú szülők írták be a gyerekeiket. Ez azt jelenti, hogy a szülőket feltehetően nem az iskolaszerkezet specialitásai vonzották ezekbe az iskolákba, hanem a szerkezetváltás.

Ugyancsak nem találunk szignifikáns összefüggést ($C = ,15217$, $p = ,16413$) a gyerekek évfolyama és a szülők iskolázottsága között sem. Vagyis feltételezhető, hogy amióta beindult a szerkezetváltás, lényegében ugyanazon társadalmi csoportok oktatási igényeit elégíti ki, vagyis hiába növekedett viszonylag gyorsan a szerkezetváltó osztályok száma, a szigorú szelektációs mechanizmusoknak köszönhetően változatlanul az érettségizett középrétegek és a diplomások gyerekeinek van a legnagyobb esélyük arra, hogy ezekbe az osztályokba bekerüljenek.

Szoros összefüggés ($C=,25961$, $p=,00012$) mérhető viszont a szülők iskolázottsága és a családok lakóhelye között. A gyerekek társadalmi összetételét illetően tehát egyáltalán nem mindegy, hogy hol működik a szerkezetváltó iskola. Míg a nagyvárosi iskolákban a szülők többsége felsőfokú végzettségű, a kisebb településeken lévő szerkezetváltó osztályokba nagy eséllyel kerülnek be azok a gyerekek is, akiknek legfeljebb középfokú végzettségük a szüleié.

A szerkezetváltó osztályok tanulói közül 17%-nak nincs testvére, a többieknek átlagosan egy-egy van. A gyerekek 54%-ának van legalább egy 14 éven aluli, és 35%-uknak legalább egy 14 éven felüli testvére. A testvérek iskolázottságára vonatkozó adatok arra utalnak, hogy a családokban a gyerekek taníttatásának ambíciója valamennyi gyerekre vonatkozik. A 14 éven felüli testvérek több mint a fele (55%) maga is gimnáziumba jár, közülük 10% szerkezetváltó gimnáziumba. A többiek szakközépiskolába vagy felsőfokú iskolába járnak. A 14 éven felüli testvérek közül mindössze 5% a szakmunkásképzőbe járók aránya.

A családok anyagi helyzete társadalmi réteghelyzetüknek megfelelő. A családok 82%-ában keres az apa, és a 84%-ukban az anya is. Olyan testvért viszont, aki már maga is keresettel rendelkezik, mindössze a családok 3%-ában találtunk. A családok havi összjövedelme tehát lényegében a szülők keresetéből származik. Ennek a havi átlaga (nettóban számítva) családonként 52 ezer Ft. Az ebből számított egy főre eső jövedelem pedig 13 ezer Ft.

Természetesen tisztában vagyunk a kérdőíveken bevallott jövedelmek torzításának valószínűségével. Hogy ezt az adatot mégis használjuk, annak egyrészt az az oka, hogy megbízhatóbbhoz nem tudtunk hozzáférni, másrészt pedig az, hogy alkalmunk van összehasonlítani a szakképző iskolák tanulóiról ugyanebben az időszakban szerzett adatokkal. Eszerint a szakmunkástanulók családjaiban 34 828 Ft volt a havi nettó összjövedelem és 8 920 Ft az egy főre eső jövedelem, a szakközépiskolások családjaiban pedig 40 107 Ft ill. 10 396 Ft. Az összehasonlítás meggyőzően bizonyíthatja, hogy a szerkezetváltó osztályok tanulóinak szülei nemcsak iskolázottságukat tekintve, de anyagi körülményeiket tekintve is előnyösebb helyzetűek az átlagnál. A családokban egy főre eső jövedelem szorosan összefügg a szülők iskolázottságával. Majdnem kétszer annyi (17 ezer Ft) az egy főre eső jövedelem azokban a családokban, ahol mindkét szülőnek felsőfokú diplomája van azokhoz képest, ahol legfeljebb az egyik szülő érettségizett (9 ezer Ft).

A szerkezetváltó osztályok tanulóinak a 92%-a saját tulajdonú lakásban lakik, ebből 58% saját családi házban, és 34% saját lakásban. A gyerekeknek mindössze a 8%-a lakik bérlakásban. A családok kielégítő lakáshelyzetét jelzi, hogy a lakásonkénti átlagos szobaszám (2,7 szoba) meghaladja az országos átlagot (1992-ben országosan egy lakásra átlagosan 2,4 szoba jutott).

A családi házakban az átlagosnál több (3,1), az öröklakásokban pedig az átlagosnál kevesebb (2,3) szoba van. A szobaszám azonban nemcsak a lakástípushoz, hanem a szülők társadalmi helyzetéhez is igazodik. Az átlagosnál kevesebb (2,6) szoba van az alacsonyabb iskolázottságú szülők, és az átlagosnál több (2,9) a magasabb iskolázott szülők lakásaiban. A lakások szinte kivétel nélkül összkomfortosak. Mindenütt van fürdőszoba, vezetékes víz, és a városi lakásokban gázvezeték is. Szinte valamennyien jó lakáskörülmények között, tágas és összkomfortos lakásokban élnek. A háztartások tartós fogyasztási cikkekkel való felszereltsége is jóval meghaladja az országos átlagszínvonalat. Gyakorlatilag alig akad olyan háztartás, ahol ne lenne hűtőszekrény, porszívó, színes TV, automata mosógép és magnó. A családok több mint háromnegyed része rendelkezik autóval, több mint kétharmada videóval és több mint a fele számítógéppel is. (A modern és divatos fogyasztási cikkek közül CD lemezjátszó található a legkevesebb háztartásban (21%), de valószínűleg ez is az országos szintet meghaladó arány.)

III. TÁBLA

A fogyasztási cikkek gyakorisága háztartásonként (az összes háztartás %-ában)

Fogyasztási cikkek	Vizsgált családok		Országos ellátottság
	N	%	%
Hűtőszekrény	559	97,7	103,0
Porszívó	554	96,9	95,0
Színes tévé	538	94,1	76,0
Magnó	532	93,0	75,0
Fényképezőgép	520	90,9	63,0
Automata mosógép	492	86,0	47,0
Autó	442	77,3	55,0
Fagyasztó	450	78,7	64,0
Video	399	69,8	32,0
Hagyományos lemezjátszó	344	60,1	29,0
Számítógép	316	55,2	10,0
Fekete-fehér tévé	176	30,8	47,0
Hagyományos mosógép	137	24,0	60,0
CD lemezjátszó	121	21,2	-
Motor	86	15,0	17,0
Nyiraló	84	14,7	9,0

A kiegyensúlyozott anyagi helyzetet jelzi, hogy a szülők bevallása szerint a családok több mint a felében kifejezetten ritka, hogy pénzzavarba kerülnek, és alig haladja meg a 10%-ot azoknak a családoknak az aránya, amelyekben ez havi rendszerességgel előfordul. Azokban a családokban, ahol havi rendszerességgel fordul elő pénzzavar, az egy főre eső jövedelem lényegesen alacsonyabb (10 e Ft) az átlagnál. Az anyagi gondok gyakorisága nem független a szülők iskolázottságától sem ($C = ,22706$, $p = ,00356$). Kifejezetten ritkán (6%) adódnak rendszeres anyagi gondok azokban a családokban, ahol mindkét szülő diplomás.

Kérdőívünk szerint tehát a szerkezetváltó osztályok tanulóinak származására és családi körülményeire vonatkozó adatok kivétel nélkül azt bizonyítják, hogy az ilyen osztályokba járó gyerekek az átlagosnál jobb kulturális és anyagi körülmények között élnek.

Lényegében a szerkezetváltásnak, ill. az ehhez kapcsolódó szigorú felvételi szelekciónak köszönhető, hogy a szerkezetváltó iskolák viszonylag ritkán tapasztalják azokat a fokozatosan romló társadalmi körülményeket, amelyekről a hagyományos módon oktató iskolák léptenyomon panaszkodnak.

A szerkezetváltás bevezetése tehát az erre vállalkozó iskolák számára nemcsak a haszonnal járt, hogy a felvételi szelekcióval kiválogatott jobb képességű és ambiciózusabb gyerekekkel színvonalasabb oktatást folytathatnak, és a gyerekeik taníttatásával jobban törődő, érdeklődőbb szülőkkel sikeresebben működhetnek együtt, hanem azzal is, hogy ugyanez a szelekció nagy valószínűséggel kiszűrte azokat a hátrányos (szegény, felbomlott, munkanélküli, deviáns stb.) családi körülmények közül származó gyerekeket, akiknek az oktatása és nevelése az iskoláktól a legtöbb törődést igényli, a pedagógusokra a legnehezebb munkát rója és a legkevesebb eredménnyel kecsegtet.

Liskó Ilona